

REFLECTIONS OF NOMADIC TOMBSTONES ON DÖŞEMEALTA HALISI

Semra YENİ*

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı, Y12330251016@ogr.sdu.edu.tr, ORCID ID:0009-0001-6214-6246

Received Date: 13.09.2025 Revised Date: 12.10.2025 Accepted Date: 04.11.2025

Copyright © 2025 Semra YENİ. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

This study examines the interaction and reflections between the ornamentation repertoire found on tombstones in Yörük cemeteries within Antalya province and its vicinity, and the motif language employed in Döşemealtı carpets. Conducted during the 2025 academic year, the research systematically documented the shapes and details on tombstones and carried out a comparative analysis with the motifs, compositions, and color schemes of Döşemealtı carpets. The aim is to elucidate the channels of iconographic transmission that emerge between static (tombstone) and portable (carpet) surfaces in the material culture production of nomadic Yörük communities, in terms of formal similarity, typological continuity, and semiotic correspondences. The methodology comprises on-site observation and photographic documentation, pattern/contour extraction, the construction of motif typologies, and comparative iconographic analysis. Selected figures from tombstone ornamentation were matched with equivalent or derivative motifs in Döşemealtı carpets with respect to linear structure, rhythm, the balance of filled and void spaces, hierarchical placement, and color relationships. The findings indicate that specific formal elements observed on tombstones are represented on carpet surfaces through two principal modes: (i) direct transmission, whereby the form is reproduced as a motif with close fidelity; and (ii) stylistic adaptation, whereby the core schema is preserved while contour, proportion, and color are modified in alignment with local aesthetics. The identified parallels cluster especially around geometric arrangements, organic branch/shoot analogies, and zoomorphic associations. The assessment reveals that this iconographic affinity is not confined to visual resemblance alone; rather, it signals a multilayered cultural transmission reinforced by naming practices, craft techniques, and mechanisms of social memory. Technical choices that demonstrate continuity in carpet production (wool yarn preparation, natural dyestuffs, knotting technique) and a restricted yet semantically charged color palette are observed to align with the logic of emphasis and contrast in tombstone ornamentation. In this context, it is concluded that the spatial experience generated by nomadic mobility and the locality and continuity represented by tombstones converge into a shared visual language on the Döşemealtı carpet. The results demonstrate a meaningful iconographic and semiotic continuity between the formal configurations of Yörük tombstones in and around Antalya and the motifs of Döşemealtı carpets, realized along axes of direct quotation and stylistic reinterpretation. The research posits reciprocal nourishment and pattern transfers between funerary art and textile art with respect to the origins of the regional weaving tradition. For future studies, it is anticipated that typological mapping with a larger sample, dating through dye and material analyses, stylometric comparisons, and ethnographic interviews with practicing artisans will elucidate naming and meaning-attribution processes and reveal the temporal depth of this iconographic trajectory. This direction is expected to make concrete contributions to the documentation, preservation, and transmission strategies of regional cultural heritage.

Keywords: Yörük, Tombstone, Carpet

YÖRÜK MEZARTAŞLARININ DÖŞEMEALTI HALISINA YANISMALARI

ÖZET

Bu çalışma, Antalya ili ve yakın çevresindeki Yörük mezarlıklarında yer alan mezar taşlarının bezeme repertuarı ile Döşemealtı halılarında kullanılan motif dili arasındaki etkileşim ve yansımaları incelemektedir. 2025 eğitim-öğretim yılı içinde tamamlanan araştırmada, mezar taşları üzerindeki şekiller ve detaylar sistematik olarak belgelenmiş; Döşemealtı halılarının motif, kompozisyon ve renk düzenleriyle karşılaştırmalı

bir çözümleme yürütülmüştür. Amaç, göçebe Yörük topluluklarının maddi kültür üretiminde durağan (mezar taşı) ve taşınabilir (halı) yüzeyler arasında oluşan ikonografik aktarım kanallarını, biçimsel benzerlik, tipolojik süreklilik ve semiyotik eşleşmeler bağlamında ortaya koymaktır. Yöntem, yerinde gözlem ve fotoğrafik dokümantasyon, desen/kontur çıkarımı, motif tipolojisi oluşturma ve karşılaştırmalı ikonografik analiz aşamalarını içermektedir. Mezar taşı bezemelerinden seçilen figürler, Döşemealtı halılarındaki eşdeğer veya türev motiflerle; çizgisel yapı, ritim, doluluk-boşluk dengesi, hiyerarşik yerleşim ve renk ilişkileri açısından eşleştirilmiştir. Bulgular, mezar taşlarında görülen belirli biçim öğelerinin halı yüzeyinde iki ana yolla temsil edildiğini göstermektedir: (i) doğrudan aktarım yoluyla tipatıp benzer formun motif olarak işlenmesi; (ii) üslupsal uyarılama yoluyla temel çekirdeğin korunup kontur, oran ve renklerde yerel estetikle uyumlu değişimlere tabi tutulması. Saptanan paralellikler, özellikle geometrik düzenlemeler, organik dal/sürgün benzetmeleri ve zoomorfik çağrışımlar üzerinden yoğunlaşmaktadır. Değerlendirme, bu ikonografik yakınlığın yalnızca görsel bir benzeşimle sınırlı olmadığını; adlandırma pratikleri, zanaatkârlık teknikleri ve toplumsal bellek mekanizmalarıyla pekişen çok katmanlı bir kültürel aktarım ilişkisine işaret ettiğini ortaya koymaktadır. Halı üretiminde süreklilik arz eden teknik tercihler (yün ipliği hazırlama, doğal boyar maddeler, düğüm tekniği) ile sınırlı ve anlam yüklü renk paletinin, mezar taşı bezemelerindeki vurgu ve kontrast mantığıyla örtüştüğü gözlemlenmektedir. Göçebe hareketliliğin yarattığı mekânsal deneyim ile mezar taşlarının temsil ettiği yerellik ve sürekliliğin, Döşemealtı halısı üzerinde ortak bir görsel dile dönüştüğü sonucuna varılmaktadır. Antalya ve çevresindeki Yörük mezar taşı biçimlemeleri ile Döşemealtı halısı motifleri arasında anlamlı bir ikonografik ve semiyotik süreklilik bulunduğunu; bu sürekliliğin doğrudan alıntı ve üslupsal yeniden yorumlama eksenlerinde gerçekleştiğini göstermektedir. Araştırma, bölgesel dokuma geleneğinin kökenlerine ilişkin olarak, funerar sanat ile tekstil sanatı arasında karşılıklı beslenme ve kalıp aktarımları olduğunu ileri sürmektedir. İleriki çalışmalar için, daha geniş örneklemle tipolojik haritalama, boya ve malzeme analizleriyle tarihlendirme, stilometrik karşılaştırmalar ve yaşayan zanaatkârlarla yapılacak etnografik görüşmelerin, adlandırma ve anlam atfetme süreçlerini ayrıntılandırarak bu ikonografik hattın zamansal derinliğini ortaya çıkaracağı öngörülmektedir. Bu yönelimin, bölgesel kültürel mirasın belgelenmesi, korunması ve aktarım stratejilerine somut katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar sözcükler: Yörük, Mezar Taşı, Halı

1. GİRİŞ

Mezar, toprak üstünde kalan bölümüyle anlam kazanır; ziyaret edilebilirlik için üzerinde konumu ve ait olduğu kişiyi belirleyen bir işaret bulunması gerekir. Kişinin adına ve gerekli görülen diğer bilgilere yer verilen, mezarın baş ucuna konumlandırılan anıtsal unsur, mezar taşı olarak adlandırılır. Mezar taşları, granit, mermer ya da kireç taşı gibi malzemelerden üretilebilir; tasarımları talebe göre yalın ya da bezemeli biçimde oluşturulabilir. Mezarların baş ve ayak uçlarına “şâhide” yahut “mezar taşı” denilen taşların yerleştirilmesi, İslâm’ın erken dönemlerinden bu yana süregelen bir gelenek olarak sürdürülür. Mezar taşlarının geçmişi çok eskiye dayanır; toplumlar, inanç sistemleri, coğrafi koşullar, iklim ve kültürel tercihlerine bağlı olarak farklı tipolojiler geliştirir. Bu çalışmada, farklı topluluklardan ziyade kendi kültürel bağlamımız merkeze alınır; Antalya yöresindeki Yörüklere ait mezar taşları ele alınır. Söz konusu taşlar, yazıtlı, figürlü ve hem figür hem yazı içeren örnekler şeklinde sınıflandırılır.

Antalya ve yakın çevresi, Toros yamaçlarında uzun süre devam eden konar-göçer yaşam pratiklerinin oluşturduğu Yörük maddi kültürünün yoğun biçimde korunduğu bir alan olarak öne çıkar. Döşemealtı yöresi, 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarından itibaren ticari dolaşıma dâhil olan ve yerel söylem ile saha yayınlarında “Antalya öreği” adıyla da anılan karakteristik halılarıyla tanınır. Aynı ekolojik ve kültürel çevrede, Yörük mezarlıklarında gözlenen koç/koçbaşı betimleri, sanduka-şâhide düzeni ve zengin süsleme repertuarı; ata kültürü, koruyucu işlev ve kimlik temsili bakımından güçlü bir sembolik dil üretir. Bu makalede, iki görsel repertuar arasındaki ikonografik karşılıkların ve anlam sürekliliğinin ortaya konması amaçlanır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yörük Kavramı

Yörük kavramı kültür olgusu içerisinde bir alt kültür olarak literatürde ele alınmaktadır. Orta Asya'dan günümüze uzanan tarihsel süreklilik içinde Yörük toplulukları kültürel bakımdan özgün bir konumda yer almaktadır. Türk Anadolu coğrafyasında gözlemlenen Yörüklerin tanımsal çerçevesi, tarih içindeki dönüşümleri ve kültürel bileşenleri hakkında geniş bir bilgi birikimi ve çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Yörük terimi özünde, sürekli hareket halinde bulunan, belirli bir mekânda kalıcı olmayan ve dönemsel aralıklarla yer değiştiren bir Türk boyunu ifade etmektedir (Erbi, 2023: 27).

Yörük kavramına dair farklı anlamlandırmalar ve görüşler ileri sürülmüştür. Türkay'ın belirttiği üzere Yörük; hızlı ve çevik biçimde yol alan, göçebe yaşamı benimseyen, herhangi bir yerde sürekli ikamet etmeyen, yani yerleşik düzeni tercih etmeyen topluluklar için kullanılmaktadır. Bu toplulukların, Anadolu'dan Rumeli'ye uzanan geniş bir alana yayılmış Türkmen grupları oldukları ifade edilmiştir (Türkay, 2001: 821). Yörüklerin bir Türk topluluğu olduğu vurgulanmış; varlıklarını sürdürebilmek amacıyla kalıcı yerleşime gitmeyip göç etmeyi seçen bir toplumsal yapı sergiledikleri belirtilmiştir. Başka bir deyişle Yörükler, tarih boyunca yerleşik hayatı benimsemeyip daimi hareket halinde bulundukları, bir yerden diğerine yürüyerek göç ettikleri için "yürümek" fiilinden türeyen Yörük adını almışlardır (Erbi, 2023: 27).

Diğer bir ifadeyle Yörüklerin, Türk kültürüne ait bir alt kültür unsuru olarak görülebileceği değerlendirilmektedir. Caferoğlu, Yörüklerin yaşam tarzlarını ve göçebe düzeni benimsediklerini vurgulayarak bu alt kültür niteliğini temellendirmektedir (Caferoğlu, 1973: 80). Konargöçer yapının benimsenmesinde temel etkenin hayvancılık olduğu belirtilmektedir. Bu durumun, Yörüklerin aile kurumu ve toplumsal yaşamını, mutfak kültürünü, gelenek-göreneklerini ve sosyal örgütlenmelerini de kapsayacak biçimde pek çok unsuru etkilediği kuşkusuz kabul edilmektedir (Erbi, 2023: 27).

Toplumsal süreç içerisinde Yörük kültürünün Türk toplumu bağlamında bir alt kültür niteliği taşıdığı belirtilmektedir. Geçim ekonomisinin ana eksenini hayvancılığın oluşturması nedeniyle belirli mevsimlerde göç ettikleri gözlenmektedir. Mevsimsel ritme bağlı yürüyen bu göç döngüsünün Yörüklerin gündelik hayat pratiklerini bütünüyle şekillendirdiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, kültürel faaliyetler ve gelenekler bakımından belirgin niteliksel özelliklere rastlandığı ifade edilmektedir (Erbi, 2023: 28).

2.2. Döşemealtı Bölgesi Halıcılığının Geçmişi

Yörede Döşemealtı halı dokumacılığını ilk başlatan topluluğu, günümüzde Kovanlık Köyü nüfusunu oluşturan Karakoyunlu Yörükleri meydana getirmektedir. Aşağıoba Köyü'nün de aynı yörük zümresine dahil olduğu, çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Sahada yapılan incelemelerde bu bilginin, köylerin yaşça büyük sakinlerince teyit edildiği görülmektedir. Karakoyunlu aşiretine dair kayıtlara, XV. yüzyılda Fatih devrinde Karaman Beyliği bağlamında rastlanmaktadır. Anadolu'daki Türk boyları ve aşiretlerinin iskân ile vergilendirmeye yönelik düzenlemelere karşı çıkmaları üzerine Fatih Sultan Mehmet'in Karaman Beyi'ne gönderdiği fermanda "Karakoyunlu" cemaatinden söz edildiği anlaşılmaktadır¹⁶. XV-XVI. yüzyıllara ait Teke livası tapu ve tahrir defterlerinde bölgenin sınırları açık biçimde tayin edilmiş bulunmaktadır. Anılan kaynaklar, XIII. yüzyıl sonrasında bölgeye Türkmen oymaklarının yerleştiğini ortaya koymaktadır. İzleyen dönemlerde Teke Karahisarı'nda İsalu, Menteşe, Iğdır, Gögez, Bayındır, Karakoyunlu ve İmraoğulları;

Antalya’da ise Saruhanoglu, Kızılca, Keçelü ve Bayatların bulunduğu tespit edilmektedir (Şirin, 1994: 12).

1853 tarihli Teke Sancağı devlet varidatı defterlerinde, sancağa bağlı kaza ve alt birimler şu şekilde sıralanmaktadır: Antalya, Nevahil, Serik, Bucak, Kızılkaya, Elmalı, Kaş, Kalkanlı, Finike, Kardiçmaa, Iğdır, Aşiret-i Murtaza, Aşiret-i Gebiz, Aşiret-i Saçı Karalı ve Aşiret-i Karakoyunlu (Şirin, 1994: 12).

Yerel anlatılara göre, Karakoyunlu aşiretinin bir kolunun günümüzde mesken tuttıkları Döşemealtı yöresine, Orta Anadolu’dan Konya, Akseki ve Serik hattını takip ederek ulaştıkları belirtilmektedir. Bölgenin yaşlı tanıkları tarafından, söz konusu iskân hareketinin günümüzden yaklaşık 250-300 yıl önce gerçekleştiği dile getirilmektedir. Konuya dair inceleme yapan uzmanların da benzer sonuçlara eriştikleri görülmektedir (Şirin, 1994: 12).

2.3. Döşemealtı Halı Türleri

Döşemealtı halıları, tür ve kullanım bağlamına göre seccade, minder, çanta, taban halısı, kelle halısı, yolluk ve çeyrek halı şeklinde sınıflandırılmaktadır. Eski Yörük pratiğinde yaylaya çıkışlarda en nitelikli halıların devenin üzerine serildiği, halı varlığının ve estetik niteliğinin zenginliği ve Yörük ağırlığını imlediği belirtilmektedir. Erzakın halı dokumasından çuvallara yerleştirildiği, bu çuvalların çadır içinde bölme işleviyle kullanıldığı aktarılmaktadır. Kaba dokulu ve uzun havlı, üzerinde yatmaya mahsus “karyola halısı” olarak adlandırılan tiplerin mevcudiyeti bilinmektedir. Bu halıların zemine, duvara ya da kapıya serildiği; kimi zaman doğum ve büyüme gibi yaşam döngüsü olaylarına eşlik ettiği; kimi zaman ise vefat eden yakınların kefenlenip defnedilmesinde sarma amaçlı kullanıldıktan sonra camilere bağışlandığı ifade edilmektedir (Aldoğan, 1981:16-26; Seyirci, 1992:183-191).

Döşemealtı halıları, diğer üretim merkezlerinde olduğu gibi araştırma sahasında da zemin kurgusunu belirleyen desen tiplerine göre adlandırılmaktadır. Geleneksel Döşemealtı repertuarının Halelli, Akrepli, Akrepli Dallı (ya da kısaca Dallı), Toplu, Terazi Toplu, Kocasulu, Camili ve Yastık Yanışlı başlıkları altında toplandığı bildirilmektedir (Yıldırım, 2023: 22). Araştırma alanında bu gruplar arasından Halelli Halı, Toplu Halı, Kocasulu Halı, Dallı Halı, Camili Halı (Mihraplı), Akrepli Halı ve Terazi Toplu Halı örneklerinin tespit edildiği belirtilmektedir (Yıldırım, 2023: 22).

2.4. Döşemealtı Halılarının Teknik Özellikleri

El dokuması halıcılıkta iki temel düğüm tekniği kullanılmaktadır. Bunlardan biri Türk düğümü (Gördes düğümü), diğeri ise İran düğümü (Pers düğümü) olarak adlandırılmaktadır (Yazıcıoğlu 1992:59). Döşemealtı halılarının dokumasında Gördes düğümünün tercih edildiği bilinmektedir. Eski örneklerde dm2 başına 3x4 – 4x4 aralığında kalite değerlerine rastlanırken, günümüzde bu yoğunluğun 2x2 seviyesine gerilediği görülmektedir. Türk Gördes düğümünün, geometrik karakterli ve üsluplaştırılmış kompozisyonların uygulanmasında daha nitelikli motif sonuçları verdiği ifade edilmektedir.

Geleneksel Döşemealtı halılarının ölçü tipolojisi içinde, yaklaşık 80x120 cm ebatlarında çeyrek, 125x180 cm ölçülerinde seccade, 75x300 cm uzunluklarında yolluk, 100x100 cm boyutlarında birebir (paspas) formlarının yer aldığı; ayrıca “makatlık”, “karyola” ve “kelle halı” olarak bilinen ve talebe göre farklı boylarda dokunan türlerin de bulunduğu bilinmektedir. Makatlık halıların çoğunlukla tahta sedir, somya ya da benzeri yüzeylerin üzerine örtü olarak serildiği; bu tipin ölçülerinin kullanım mekânlarının boyutlarına uyumlu biçimde belirlendiği belirtilmektedir. “Kelle” olarak anılan taban halılarının ise genellikle 6

m2 ve üzeri ebatlarda üretildiği, bu grubun da isteğe bağlı olarak dokunduğu kaydedilmektedir (Şirin, 1994: 297).

2.4.1. Dokumaya Hazırlık

Anadolu'nun pek çok yöresinde olduğu gibi, Döşemealtı yöresinde de dokumaya hazırlık süreçleri benzer biçimde yürütülmektedir. Araştırma sahamızda söz konusu hazırlık aşamalarının aynı usullerle uygulandığı gözlemlenmiştir. Dokuma süreci; çözgü çözme, gücü bağlama, kilim-saçak örme, düğüm atma ve bitirme işlemleri biçiminde sıralanmaktadır (Yıldırım, 2023: 29).

Çözgü çözme: Dokunacak halının deseninin, ölçülerinin ve kullanılacak malzemelerin belirlenip temin edilmesinin ardından çözgü çözme işlemine geçilmektedir. Bu amaçla, halının planlanan boyuna uygun aralık bırakılarak yere sabitlenen iki demir ya da ağaç çubuk arasına çözgü iplerinin yan yana dizilmesiyle çözgü hazırlığı başlatılmaktadır (Yıldırım, 2023: 29).

Gücü Bağlama: Çözgü hazırlığı tamamlandıktan sonra gücü bağlama aşamasına geçilmektedir. Gücü bağlama işlemi, halı düğümlerinin çözgü üzerinde konumunu güvence altına almakta; atkı ipliklerinin çözgü tellerinin bir bölümünün altından, diğer bölümünün ise üstünden geçmesini mümkün kılan ve bu düzeni süreklileştiren bir mekanizma işlevi görmektedir (Altınbaş 1979; Yazıcıoğlu 1992, Akt. Etikan ve Ölmez, 2013:13).

Kilim ve Çiti Örme: Döşemealtı halısında, düğümlü ilmelere başlamadan önce yıpranmayı azaltmak amacıyla kilim ve çiti örgülerinin oluşturulduğu bilinmektedir. Kilim örgüsünün rengi çoğunlukla kenar örgüsüyle uyumlu seçilmekte, ancak içte farklı renklerle dokunan örneklerle de rastlanmaktadır. Kilim örgüsü varan gelen ile yürütülmektedir. Çiti, halının en ve boy başlangıç-bitim kenarlarında ve saçak diplerinde, çözgü ve atkı ipliklerinin birleşmesiyle zincir görünümlü bir dokuma olarak uygulanmakta; çiti örgü tekniğiyle yapılmakta, kenarlar ise saç örgüsünü andırır biçimde örülmektedir. Bazı örneklerde kör düğümün de tercih edildiği belirtilmektedir (Zaimoğlu ve Teker, 2010:173).

Düğüm Atma: Döşemealtı halılarında Türk düğümü (Gördes düğümü) kullanılmaktadır. Gördes düğümü, karşılıklı iki çözgü teli arasından geçirilen ilmelik ipin sol çözgünün önüne alınıp, ardından sağ çözgünün önünden arkaya çekilerek iki çözgü arasında kilitlenmesiyle oluşturulmaktadır. Her sıranın sonunda atkı atılarak düğümler sıkıştırılmakta; her iki sırada bir yüzey traşı yapılarak düzgün bir hav tabakası elde edilmektedir (Yıldırım, 2023: 30).

Bitirme İşlemleri: Desene uygun biçimde ilmelik iplerle düğümlenme tamamlandıktan sonra başlangıçta uygulanan kilim-çiti örgüleri yeniden oluşturulmakta ve saçak boyları ayarlanarak süreç sonlandırılmakta; akabinde halı tezgâhtan kesilerek alınmaktadır.

Yörede, önceki dönemlere kıyasla üretim azalmış olsa da, Döşemealtı halıları yerel tezgâhlarda bütünüyle doğal kök boyalarla renklendirilmiş yün çözgü-ilmelik ve yün atkı kullanılarak dokunmaya devam edilmektedir. Yörenin erken örneklerine Antalya Müzesi'nde ulaşılabilir. Türk Düğümü (Gördes) ile dokunan Döşemealtı halılarının dayanıklılıkları sayesinde kuşaklar arası aktarılabilir bir nitelik sergilediği; tamamen el emeğiyle üretilen bu dokumaların hem sanatsal bir ifade hem de kültürel miras değeri taşıdığı vurgulanmaktadır (Yıldırım, 2023: 30).

2.5. Döşemealtı Halılarının Motif Özellikleri

Türk dokumalarında estetik bütünlük sağlanmak üzere çeşitli nesne ve objeler motif olarak kullanılmaktadır. Motiflerin uygulanışında görsel uyumla birlikte işlevsellik de

gözetilmekte, süsleme düzeninin temel birimini motifler oluşturmaktadır. Motifler tekil halde yer alabilmekte, farklı biçimlerde yinelenerek daha büyük motif kurguları, şeritler ya da yüzey düzenleri meydana getirilmektedir. Türk dokuma sanatında duygu ve düşünce dünyası ile hayata dair bakış, ince bir estetik sezgi aracılığıyla üretime yansıtılmaktadır (Yıldırım, 2023: 39).

Halı kompozisyonunun ana yapı taşı motifler teşkil etmektedir. Türk Dil Kurumu'nda motif, “yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden herbiri” biçiminde tanımlanmaktadır. Başka bir anlatımla, desen; bütünlüğü kuran kompozisyon içinde, anlam yüklü küçük öğelerin birleşiminden oluşmaktadır. Motifler, doğa ve nesne kaynaklı biçimler doğrudan aktarılmakta ya da üsluplaştırılarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle motifler, ait oldukları toplumun sözlü anlatım araçları işlevini üstlenmektedir (Yıldırım, 2023: 39).

Diğer yöresel halılarda olduğu gibi, Döşemealtı halılarında görülen motiflerin konargöçer yaşamın izlerini barındırdığı ifade edilmektedir Şirin (1994: 289-290). Döşemealtı halılarında zemin üzerinde yer alan motiflerin oluşturduğu kompozisyona göre adlandırma yapılmakta; motiflerin süreklilik içinde sıralandığı, dizilimlerin 1'li, 2'li, 3'lü, 5'li, 7'li gibi tek sayılı gruplar biçiminde kurulduğu, bunun tek tanrı inancını simgelediği ve motiflerle renklerin rastgele değil, anlamlı bir bütünlük oluşturacak şekilde bir araya getirildiği belirtilmektedir. Ayrıca Seyirci (1989: 84), motiflerin siyah konturla çevrelendiğini; bu uygulamanın hem motif formunu hem de renk etkisini vurgulamada belirleyici olduğunu ileri sürmektedir. Şirin (1994: 41), Döşemealtı halılarındaki pek çok motifin, Türk Halı ve Kilim Sanatı'nın farklı yörelerine ait örneklerde de gözlemlendiğini dile getirmektedir.

2.6. Döşemealtı Halılarının Renk Özellikleri

İnsanın varoluşuyla eşzamanlı gelişen renk ilgisi, doğanın sunduğu imkânlar çerçevesinde biçimlenmiş ve her kültürde farklı anlam katmanlarıyla yorumlanmıştır. İlk çağlardan bugüne bitkisel, hayvansal ve madensel kökenli doğal boyalarla pek çok lif boyama reçetesi oluşturulmuş; bu yolla elde edilen renkler dokumalara aktarılmıştır. Türk kültüründe dokumaların, gören göze ve duyan kulağa hitap eden; aşkı duyumsatan, anlayana öykü, efsane ve destan anlatan bir ifade alanı olduğu kabul edilmektedir. Türklerin yüzyıllar boyunca motifle söz kurduğu, renkle uzlaşa sağladığı belirtilmektedir (Koyuncu vd., 2015:240).

Geleneksel Döşemealtı halılarının özgün bir renk diline sahip olduğu vurgulanmaktadır. Halıda kullanılan motif ve renk tercihleri rastlantısal olmayıp, anlam yönünden tutarlı bir bütünlük içinde kurgulanmaktadır. Kırmızı-yeşil, kırmızı-lacivert, turuncu-mavi gibi karşıt renk eşleşmeleriyle kompozisyon yapısı kurulmakta; zeminde işlenen desen hem belirginleştirilmekte hem de halıya ad veren kimlik unsuru hâline getirilmektedir. Yaşlı kadınların zeminde yeşili, otuz yaşını yeni geçmiş kadınların ise kırmızıyı yeğlemesi tesadüf olarak değerlendirilmemektedir. Eren (1977b:35), geleneksel Döşemealtı halılarında lacivert, bordo, kırmızı, koyu yeşil, fıstıki yeşil, devetüyü, açık-koyu mavi, turuncu, kavuniçi, gülkurusu, beyaz ve siyah renklerin sık kullanıldığını ifade etmektedir. Zemin rengi olarak özellikle yeşil ve fıstık yeşiline yoğun biçimde rastlandığı; bordürlerde ise sarı, kırmızı, mavi, turuncu ve lacivertin tercih edildiği belirtilmektedir. Aynı çalışmada geleneksel halelli örneklerde zemin renginin esasen yeşil olduğu; “kıvrım” motiflerinin kırmızı ve lacivertle işlendiği dile getirilmektedir.

Deniz ve Aydın (2010: 51), eski örneklerde kırmızı, mavi, lacivert, yeşil ve beyazın; çağdaş üretimlerde ise al (kırmızı), bordo, yeşil, siyah, koyu ve açık mavi ile sarının baskınlaştığını belirtmektedirler.

Şirin (1994:298), Döşemealtı halılarında renklerin bitki, kök ve yapraklardan elde edilen doğal boyalarla sağlandığını; boyamada kimyasal malzemenin neredeyse hiç kullanılmadığını ve bu nedenle bitkisel boyaların renk ömrünün daha uzun seyrettiğini ifade etmektedir. Renk kullanımının mevsimsel döngüye bağlı değiştiği; ilkbahar ve yaz aylarında yaprak ve dal kaynaklı boyarmaddelerin öne çıkmasıyla yeşilin hâkimleştiği; bu süreçte köklerin toplanıp kurutulduğu; sonbaharda kuruyan köklerin dövülerek toza dönüştürüldüğü ve kışın bu toz boyalarla iplerin renklendirildiği; bunun sonucu olarak kışın dokunan halılarda mavi ya da kırmızının baskın tonlar hâline geldiği belirtilmektedir.

2.7. Döşemealtı Halılarında İplerin Boyanması

Döşemealtı halılarında tercih edilen renklerin, hem doğal hem de sentetik boyalardan sağlandığı görülmektedir. Doğal boyalar; bitkilerin kök, gövde ve yaprakları ile belirli toprak türlerinin doğrudan kullanımıyla elde edilmekte, herhangi bir yapay işleme tabi tutulmamaktadır. Boya hammaddesi, kaynatma ya da bekletme sürecinde kendiliğinden gerçekleşen kimyasal tepkimelerle renk kazanmaktadır. Yüzyıllardır farklı yörelerde değişen yöntem ve biçimlerde üretimi sürdürülen doğal boyaların, dayanım açısından daha uzun ömürlü olduğu bilinmektedir. Ne var ki üretimin zahmetli oluşu ve zaman gerektirmesi, halı ile kilim dokuyucularını sentetik kimyasal boyalara yöneltmiştir. Günümüzde Döşemealtı halıcılığında her iki boya türünün birlikte tercih edildiği görülmektedir (Şirin, 1994: 14).Antalya bölgesinde boyama uygulamalarının iki yöntemle yürütüldüğü anlaşılmaktadır (Şirin, 1994: 14):

- Bitkisel kökenli boyalar ile suni boyaların bir arada kullanılması suretiyle, ki renklerin büyük bölümü bu yolla elde edilmektedir.
- Yalnızca sentetik boyalara başvurulması suretiyle.
- Bazı durumlarda sarı rengin üretimi için yalnız bitkisel kaynaklardan yararlanıldığı da ifade edilmektedir.

Boyamada başvuru bitkiler arasında; sütlegen, asma yaprağı, hayıt yaprağı, saman çöpü, baş otu, sumak, labada kökü, şalba otu, limon kabuğu, ceviz yaprağı ve kabuğu, soğan kabuğu, nar kabuğu, mazi, palamut, domates yaprağı, dut yaprağı, ezentere ile kök boya sayılmaktadır. Güncel uygulamalarda ise bunlardan özellikle sütlegen, hayıt yaprağı, baş otu, asma yaprağı, labada kökü, ezentere ve limon kabuğunun kullanıldığı belirtilmektedir.

İsimleri geçen bu bitkiler farklı iklim özelliği gösteren bölgelerde yetişmektedir. Kökboya bitkisi karasal iklimi tercih ederken, limon, nar, hayıt gibi bitkiler nemli ve sıcak ortamları tercih etmektedir. Diğer bitkiler her iklimde de yetişmektedirler. Döşemealtı halılarında: mavi, lacivert, sarı, yeşil, koyu yeşil, turuncu, kırmızı, bordo ve siyah renkler kullanılır. Halılar zeminlerinde kullanılan renkle anılır. Zeminlerde çoğunlukla kırmızı, yeşil, turuncu ve beyaz renk kullanılmaktadır. Elde edilişi zor olan renklerden yeşil ve kırmızı renk çoğunlukla tercih edilir. Halımlarda kullanılan ipler iki şekilde elde edilmektedir. 1- Yapağının elde bükülerek ip haline getirilmesi 2- Fabrika bükümü iplerin kullanılması. 1- Yapağıdan bükülerek elde edilen ip katkısız saf yündür. İp haline gelmeden önce defalarca yıkanıp kirinden arındırılmaktadır. Temizlenen yapağı “tarak” adı verilen madeni aletle lifleri aynı istikamete getirilir. Gevşetilir lifleri düzeltilen yün kirmende ya da çıkırıktaki ip yapılacak şekilde “hav” yapılır. Hav yapılan gevşek yün kirmende gevşek bir şekilde

bükülür. İplerin gevşek bükülmesi boyanın ipe sinmesinde önem kazanır. Bükülen iplikler el ve dirsek kullanılarak sarılıp çile haline getirilir. 2- Fabrika bükümlü ipler çile halinde dokuyucunun eline ulaşmaktadır. Bu iplerin içinde makine bükümünde kolaylık olması için naylon elyafı ve makine yağı katılmaktadır. Naylon ve makine yağı boyanın ipe gerektiği kadar işlemlerini engellemektedir. Bu yüzden doğal şekilde elde edilmiş yün iplikler ve bu iplerle dokunmuş halılar daha çok tercih edilmektedir (Şirin, 1994: 14).

2.8. Antalya Yöresi Yörük Kültürü

Yörük adının, “yürümek” fiilinden türediği ve Anadolu’ya akın ederek konaklayan konar-göçer Oğuz boylarını ifade ettiği belirtilmektedir.-3 Bazı araştırmacıların “Yörük” yerine “Yürük” kullanımını tercih ettiği ve bu tercihi “yürümek” fiilinden türeme gerekçesine dayandırdıkları aktarılmaktadır (Gökbilgin, 1957: 4; Güngör, 1941).

“Yörük” teriminin, göçebe anlamıyla 14. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığı ya da kullanım kazanmış olduğu ileri sürülmektedir. Türk tarihi açısından Yörüklerin devlete, millete ve topluma kayda değer katkılar sundukları belirtilmektedir (Doğan, Doğan, 2025: 15-29).

Yörüklerin cesaret, yiğitlik ve misafirperverlikleriyle ün saldıkları; yüzyıllar boyunca konar-göçer yaşam biçimini sürdürdükleri ifade edilmektedir. Belirli bir mekâna bağlı kalmadan hareket ettikleri; geçimlerini göçebe düzenin gereği olarak esasen hayvancılıkla sağladıkları; özgürlük ve bağımsızlık değerlerinin Yörükler nezdinde yüksek bir kıymet taşıdığı vurgulanmaktadır. Türk göçerliği bağlamında “göçebe aşiret” kavramının, Türkiye’de kıpti, çingene ve abdal gibi topluluklarla ne kültür ne de yaşam tarzı bakımından örtüşmediği; çingenelerin göçebe olsa dahi Yörük kategorisine girmediği belirtilmektedir (Doğan, Cihangir, 2011).

Yörüklüğün her şeyden önce bir hayat tarzını ifade ettiği, bununla birlikte etnik bir aidiyeti de ima ettiği dile getirilmektedir.-7 Yörüklüğün ırk, kültür, örf-adet ve yaşam biçimiyle Türklüğün ayrılmaz bir parçasını teşkil ettiği; Yörüklüğün Türklüğün şanıyla ilişkilendirildiği ifade edilmektedir. Yörük gruplarının çoğunlukla sahip oldukları hayvanlardan hareketle Sarıkeçili, Karatekeli, Saçıkara, Akkoyunlu, Hacılı, Karaisalı, Hayta, Honam, Boynuinceli gibi adlarla anıldıkları bildirilmektedir (Gökbilgin, 1957: 4).

Yörüklerin yaz mevsiminde serin yaylalarda ve otlaklarda, kışın ise daha sıcak ovalardaki kışlaklarda hayvancılıkla meşgul konar-göçer Türk toplulukları oldukları belirtilmektedir. Göç hareketinin deve ve at gibi binek hayvanlarıyla yürütüldüğü; işlevsel konut niteliği taşıyan kıl çadırların sökülerek sürülere eşlik eden hayvanlara yüklendiği; Yörükler için

yurdun gidilen her yer olduğu; gezilen-dolaşılan coğrafyaların vatan telakki edildiği aktarılmaktadır. Bu konar-göçer grupların kimi zaman az haneli, kimi zaman kalabalık haneli büyük birlikler oluşturdukları ve bu durumun bölgesel farklılıklar gösterebildiği; başlarında idareci konumunda bir reisin bulunduğu belirtilmektedir. Kısaca günümüzde Yörük adlandırmasının, Anadolu ve Rumeli’de konar-göçer yaşayarak geçimini çoğunlukla hayvancılık ve tarımla temin eden; mevsime göre kışlak ve yaylalarda kurdukları ev ya da çadırlarda ikamet eden Oğuz Türklerine verildiği ifade edilmektedir (Doğan, Doğan, 2025: 15-29).

Yörüklerin geçimlerinin esasen hayvancılığa dayandığı; bu nedenle sürülerini her mevsimde daha elverişli sahalarda barındırma ihtiyacı duydukları belirtilmektedir. Sıcakların artmasıyla birlikte daha serin ve yüksek kesimlere yönelerek hayvanları için uygun otlaklara ulaştıkları ifade edilmektedir.

Tarihsel süreç içinde göçer Yörük nüfusunun oldukça azaldığı; kış mevsimlerinde yerleşik düzene geçilerek köy ve kasaba merkezlerine yerleşildiği, ancak yazın serin bölgelerin yaylak olarak kullanılmaya devam edildiği; bu kültürel pratiğin sürdüğü, yalnızca kıl çadırların yerini betonarme meskenlerin aldığı; binek hayvanlarının ise otomobil ve kamyon gibi modern araçlarla ikame edildiği; su temininde geleneksel yöntemlerin yerini modern tesisatın, elektriğin aldığı kaydedilmektedir. Yaz mevsiminde gidilen bu bölgelere günümüzde “yayla” adı verildiği; kültürün yaşatılması amacıyla kimi yaylalarda şenliklerin düzenlendiği belirtilmektedir. Ülkede hâlen göçer hayat süren Yörüklerin tamamını kapsayan kesin verilerin bulunmadığı; bazı kaynaklarda tahmini sayılara yer verildiği ifade edilmektedir. Svanberg’in 1950’lerin sonlarında Batı Anadolu’da 50 bin yarı göçer bulunduğunu belirttiği; 1933 nüfus sayımında Antalya vilayetinde yaklaşık 2668 çadırılı Yörük ailesinin kaydedildiği; Antalya merkezde 4, Serik’te 15, Korkuteli’nde 1, Elmalı’da 3, Finike’de 4, Alanya’da 1 Yörük oymağı bulunduğunun aktarıldığı; buna karşılık yakın tarihli bir çalışmada Alanya civarında çadırılı göçer Yörük ailesinin kalmadığının bildirildiği ifade edilmektedir ((Kum, 1940: 214; Korum, 1996: 276).

Yörüklerin yoğun yaşadığı yerlerde dahi son yıllarda bütünüyle yerleşik hayata geçildiği gözlenmektedir. Antalya’da büyük toprak sahiplerinden Tekelioğlu ve Turgayoğulları’nın geçmişte göçer Yörük oldukları ve 1719’da yerleşikliğe geçtiklerinin devlet kayıtlarıyla tespit edildiği belirtilmektedir (Aktan, 1996: 19).

Yakın dönemde Yörük nüfusunun oldukça azaldığı anlaşılmaktadır. Konar-göçer toplulukların yerleşik düzene yönelişinde otlakların daralması, geniş hareket alanlarının kalmaması, meraların tarıma açılması, hayvancılığın güçleşmesi, kârlılığın düşmesi ve risklerin artması gibi etkenlerin belirleyici olduğu; bunun sonucu olarak köy ve kentlere yerleşme eğiliminin güç kazandığı ifade edilmektedir.

Anadolu’nun Türkleştirilmesinde Yörüklerin önemli bir rol üstlendikleri; devletin kuruluş evresinde askerî bakımdan büyük değer taşıdıkları ve sefer zamanlarında çeşitli ihtiyaçları kendi imkânlarıyla karşıladıkları belirtilmektedir (İs. Ans. Yörük Mad. c.13). Sınır hatlarında güvenliği temin için büyük Yörük gruplarının zorunlu iskâna tabi tutuldukları bilinmektedir (Refik A, 1989: 96).

Tarihî süreçte Yörüklerin üstlendikleri görevler arasında seferlerde ordunun ağırlıklarının, erzakının ve ağır silahlarının nakli; yardımcı kuvvet olarak orduda yer alışları; yaya teşkilatının kurulmasıyla daha düzenli hizmet üretmeleri sayılmaktadır. Kanûnî döneminden itibaren imar ve muhafaza işleri, su hizmetleri, kale onarımları, şehir güvenliği, gemi ve köprü yapımı ile bakımı, maden çıkarma ve taşıma, kasaplık ve şehirlerin et ihtiyacının

temini, top yuvarlağı dökümü, ada muhafazası ile derbend ve ana geçitlerde yol güvenliğinin sağlanması gibi vazifeleri üstlendikleri belirtilmektedir. Ayrıca devlet adına çeşitli bölgelerden zahirenin toplanması, korunması ve naklinde Yörükler sorumluluk verildiği; bunun yanında ekonomik olarak kayda değer vergi yükümlülükleri bulunduğu ifade edilmektedir. Devletin göçerleri hayvan varlığı, hayvansal ürünleri ve insan gücü üzerinden üç kalemde vergilendirdiği; başlıca iktisadî faaliyetin hayvan yetiştiriciliği olduğu; servetin koyun sürüleri ile deve, sığır ve at yetiştiriciliğinden sağlandığı belirtilmektedir. Yörüklerin kışlık gelirlerini yaylada koyun ve keçilerinden elde ettikleri sütü yağ ve peynire dönüştürerek temin ettikleri ifade edilmektedir (Aktaş, 1994, 18).

Üretilen yünün köy pazarlarında satıldığı; yaşlı ya da erkek hayvanların yaylalara gelen tüccarlara verildiği; kadınların kesilen hayvanların boynuzlarını biriktirip bıçakçılardan bıçak temin ettiklerine dair anlatımların bulunduğu; süt, peynir, yoğurt ve etin büyük ölçüde kendi üretimleriyle karşılandığı; koyun ve keçilerin kırkımıyla yün elde edildiği; koyun, keçi, inek ve devenin derilerinden giyim amaçlı yararlanıldığı kaydedilmektedir. Öte yandan ordu için stratejik önemdeki cins Türk atının yetiştiriciliğini Yörüklerin üstlendikleri; 16. yüzyıla değin vergi yükümlülüklerinin tamamını devlete at vererek ifa ettikleri belirtilmektedir (Sümer, 1950: 518).

Sonuç itibarıyla Yörüklerin tarih boyunca askerî, ekonomik ve siyasî açılardan dikkate değer hizmetler gördükleri anlaşılmaktadır.

2.8.1. Döşemealtı Halısı

İlçe adını, Düden Şelalesi'ni besleyen Kırkgöz Gölü'nden almış ve 1934'te Korkuteli'nin Kızılcadağ mevkiinden göç eden ailelerin yerleşmesiyle Kırkgöz Yeniköy olarak teşekkül etmiştir. Bunu müteakiben, dönemin Antalya Valisi Haşim İşcan tarafından 60 adet iskân konutu inşa ettirilmiş ve bu konutlara Kıbrıs'tan gelen 60 Türk vatandaşı yerleştirilmiştir. Bölgede göçebe hayat süren Yörüklerin yerleşikliğe geçmesiyle köyün genişlediği; Antalya'ya 20 km mesafede, Antalya-Burdur karayolu üzerinde konumlandığı belirtilmektedir (Döşemealtı Belediyesi Yayınları 2016 (11.01.2016)).

1970'lerde Döşemealtı Nahiye Müdürlüğü'nün teşkiliyle, Kepez'in üst kesimlerinde yer alan Duacı, Kirişçiler, Kevşirler, Başköy, Odabaşı, Selimiye, Dereli, Çıplaklı, Kızıllı, Ekşili, Karaveliler, Killik, Camili, Ahırtaş, Bıyıklı, Kömürcüler, Yağca, Çıglık, Nebiler, Yukarı Karaman, Yeşilbayır, Dağbeli ve Bademağacı köylerinin Döşemealtı nahiyesine bağlandığı kaydedilmektedir. 1973'te Dağbeli ve Bademağacı belediyeleri kurulmuş olsa da kente yakınlık sayesinde merkez olma işlevini koruduğu; Kırkgöz-Yeniköy'ün 17 Aralık 1977'de 2.711 nüfusa ulaşarak belediye teşkilatı kurduğu ve "Döşemealtı kasabası" unvanını aldığı bildirilmektedir (Döşemealtı Belediyesi Yayınları 2016).

Yeniköy'ün "Döşemealtı" adını alışının, antik dönemde Pamfilya ile Pisidya kentlerini birbirine bağlayan güzergâhlardan biri olan Derbent Boğazı'ndaki döşeme taş yoldan kaynaklandığı ifade edilmektedir. Bizans, Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde de işlevini sürdüren bu taş döşeme yolun, yakın zamana dek Yörükler tarafından göç rotası olarak kullanıldığı; 4 metre genişliğe sahip bu yolun bölge platosuna adını verdiği; halkın yolu "döşeme", yolun geçtiği geçidi "döşeme boğazı", yolun altındaki düzlük sahayı ise "Döşemealtı" diye adlandırdığı belirtilmektedir (Döşemealtı Belediyesi Yayınları 2016).

İlçenin uzun süre tarımsal üretime dayalı bir ekonomik yapıya sahip olduğu; pamuk, zeytin, buğday, arpa, mısır, yulaf, susam, soğan, narenciye ile çeşitli sebze ve meyve yetiştiriciliğinin başlıca geçim kaynağını oluşturduğu; buna ek olarak küçükbaş ve büyükbaş

hayvancılık ile Döşemealtı halısı dokumacılığının da önemli bir iktisadî faaliyet alanı teşkil ettiği vurgulanmaktadır (Döşemealtı Belediyesi Yayınları 2016).

Döşemealtı Halısı'nın bölgeye özgü tezgâhlarda el dokuması olarak üretildiği; köklü geçmişiyle dünya çapında tanınırlığa eriştiği; günümüzde dahi hemen her Döşemealtı hanesinde bir halı tezgâhına rastlanabildiği belirtilmektedir. Bu durumun tarihsel arka planının, 12. yüzyıl sonrasında Anadolu'ya gelerek Antalya ve çevresine yerleşen Teke Yörüklerinin bölgeye yalnızca adlarını değil kültürel miraslarını da taşımalarıyla ilişkili olduğu; Antalya'nın önde gelen el sanatlarından dokumacılığın Yörük göçebeliliğinin ayrılmaz bir parçası sayıldığı; göçebe yaşamın konut ve eşyada hafiflik ile taşınabilirlik gerektirdiği; bu gereksinimi karşılayan dokumaların özel bir önem kazandığı ifade edilmektedir (Döşemealtı Belediyesi Yayınları 2016).

Döşemealtı'nda, özgün motiflerle taban halıları dokunmaktadır. Yaygın uygulamada ise 80x120 cm ölçüsünde “çeyrek”, 125x180 cm veya 220 cm ebatlarında “seccade”, 75x300 cm ölçüsünde “yolluk” halılar üretilmektedir. Atkısı ve çözgüsü yün olan bu halıların ipliği, koyun kırıkmının ardından hazırlanmakta; kadınlar yün ile yapağıyı yıkayıp liflendirmekte, yay ile kabartmakta, kirmanla eğirip tengerekle bükmektedir. Büküm tamamlandıktan sonra iplikler, doğal kök boyalarla kadınlar tarafından renklendirilmekte; boyanan ipler, dokuma sürecinde hem atkı hem çözgü olarak değerlendirilmektedir. Döşemealtı halıları, ters düğüm tekniği olan Gördes düğümüyle ilmeklenmekte; günde sekiz saat çalışan usta bir dokumacı, 125x180 cm boyutundaki bir seccadeyi yirmi günde bitirmektedir. Bu halılarda kırmızı, mavi, lacivert, bordo, yeşil, siyah ve beyaz renkler kullanılmakta; zemin rengi olarak kırmızı, mavi, bordo ile lacivert tercih edilmektedir. Zemin kompozisyonlarına göre yörede dokunan halıların adları Halelli, Toplu, Kocasulu Dallı, Dallı-Akrepli, Mihraplı (Camili), Akrepli, Terazili-Toplu-Yastıklı Bayraklı, Dokuz Toplu (Yıldızlı), Kuleli Yıldızlı Toplu, Laleli Mihraplı, Koyun Haplı Dallı, Heybe Toplu ve Ambarlı olarak sıralanmaktadır. Bilinen en eski Döşemealtı halısının, bugün Antalya Müzesi'nde sergilenen Halelli olduğu belirtilmektedir (Döşemealtı Belediyesi Yayınları 2016).

Şekil 1. Döşemealtı Halısı

2.9. Yörük Mezartaşlarındaki Şekillerin Döşemealtı Halısına Yansımaları

Döşemealtı halılarının adlandırmalarının, yukarıda sıralanan örneklerde olduğu üzere, farklı biçimlerde yapılabildiği görülmektedir. Söz konusu halılar incelendiğinde, belirli motiflerin yinelenildiği; çeşitlilik bulunsu da çoğunlukla aynı biçimsel öğelerin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bu motiflerin, genellikle benzetildikleri şekillerin adlarıyla anıldığı tespit edilmektedir. Örneğin, halı yüzeyinde dal formunu çağrıştıran bir motif için “Dallı” denildiği; akrep görünümünü hatırlatan bir düzenleme için ise “Akrepli” adının verildiği belirtilmektedir.

Şekil 2. Akmescit Mezarlığı Şekilli Yörük Mezartaşı

Antalya Korkuteli Akmescit mezarlığında görüntülediğimiz yörük mezartaşının üzerinde yer alan zikkaz işareti Döşemealtı halısı üzerinde halı kenarında motif olarak görüntülenmektedir, İki görsel (Şekil. 2 ve Şekil. 3) bire bir benzerlik göstermektedir.

Şekil 3. Andızlı Mezarlığı Şekilli Yörük Mezartaşı

Şekil 4. Akmescit Mezarlığı Şekilli Yörük Mezartaşı

Antalya Andızlı Mezarlığında görüntülediğimiz mezar taşında taşa oyulmuş kare şekil görülmektedir, aynı kare şekil Döşemealtı halısında 5 adet karenin yan yana gelmesiyle oluşan 5 taş motifinde görüntülenmektedir. (Şekil. 4 ve Şekil.5)

Şekil 5. Döşemealtı Halısı

Antalya Korkuteli Akmesit mezarlığında bir mezar taşında görmüş olduğumuz meşaleyi andıran şekil Döşemealtı halısına da benzer bir motif olarak işlenmiş görülmektedir. (Şekil. 6 ve Şekil. 7)

Şekil 6. Döşemealtı Halısı

Antalya Andızlı merkez mezarlığında görüntülediğimiz Şekil. 9 seccade şekli taşa oyularak işlenmiştir. Aynı şekilde seccade işareti Döşemealtı halısında da görülmektedir (Şekil.8 ve Şekil. 9)

Şekil 7. Döşemealtı Halısı

Şekil 8. Araplar Mezarlığı Şekilli Yörük Mezartaşı

Antalya Araplar mezarlığında mezar taşı üzerinde yuvarlak bir şekil yer almaktadır, benzer olarak yuvarlak şekil örneğini Döşemealtı halısında da görmekteyiz.(Şekil.9 ve Şekil.10)

Şekil 9. Döşemealtı Halısı

Şekil 10. Araplar Mezarlığı Mezar Taşı

Antalya Döşemealtı Karıncalı mezarlığında yer alan yörük mezar taşında üçgen şekli görülmektedir, aynı şekil Döşemealtı halısı üzerine de işlenmiştir. (Şekil.11 ve Şekil.12)

Şekil 11. Döşemealtı Halısı

Şekil: 12. Akmescit Mezarlığı Şekilli Yörük Mezartaşı

Korkuteli Akmescit mezarlığında yer alan ağaç ve dalları gibi görünen bu işaretin veya şeklinin benzeri Döşemealtı halısına motif olarak aktarılmıştır, bu motifin adı bir ağacın dallarını andırması dolayısı ile dallıdır (Şekil.13 ve 14).

Şekil 13. Döşemealtı Halısı

Şekil: 14. Varsak Mezarlığı Şekilli Yörük Mezar taşı

Antalya Varsak mezarlığında yer alan mezar taşında görülen şeklin benzerine yine Döşemealtı halısında yer verilmiştir, kılıçğa benzettiğimiz bu şekil halı kenarlarında motif olarak kullanılmıştır. (Şekil. 14)

3. SONUÇ

Bu çalışma, Antalya ili ve yakın çevresinde yer alan Yörük mezarlıklarındaki mezar taşı bezemeleri ile Döşemealtı halılarında kullanılan motif repertuarı arasında anlamlı bir görsel ve sembolik sürekliliğin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, göçebe Yörük topluluklarının maddi kültür unsurlarını yalnızca işlevsel nesnelere değil, aynı zamanda kimlik, bellek ve inanç aktarımının aracı olan taş ve tekstil yüzeylerine de işlediklerini göstermektedir. Mezar taşlarında tespit edilen biçimsel öğelerin halı kompozisyonlarında yeniden üretilmesi, biçim-dilinin mekânsal ve bağlamsal dönüşümlerine rağmen ikonografik çekirdeğin korunduğuna işaret etmektedir.

Motif adlandırmalarının benzetmeye dayalı halk sınıflandırmasıyla (Ör. “Dallı”, “Akrepli”) örtüşmesi, görsel sözvarlığının yerel bilişsel şemalar ve gündelik deneyimle temellendiğini düşündürmektedir. Bu adlandırma pratikleri, hem kolektif hatırlama mekanizmalarını güçlendiren bir sözlü-kültürel arşiv işlevi görmekte hem de desenlerin kuşaklar arası aktarımında normatif bir rehber niteliği taşımaktadır. Böylelikle, Döşemealtı halılarındaki motiflerin, yalnızca estetik tercihlerin sonucu değil, aynı zamanda ritüel, kimlik ve toplumsal bellekle bağlantılı göstergeler olduğu anlaşılmaktadır.

Teknik süreçlerin (yün hazırlama, doğal boyama, Gördes düğümü) istikrarlı biçimde sürdürülmesi, formun ve rengin anlam yükünü taşıyan bir zanaatkârlık rejiminin varlığına işaret etmektedir. Renk paletinin (kırmızı, mavi, lacivert, bordo, yeşil, siyah, beyaz) mezar taşı ikonografisindeki kontrast ve vurgularla tutarlı bir semiyotik düzen kurduğu; zemin-renk tercihleriyle kompozisyonun hiyerarşisinin belirginleştirildiği görülmektedir. Teknik-üretim kararlarının sembolik içerikle karşılıklı olarak şekillendiği bir bütünleşik kültürel ekoloji önerilmektedir.

Alan verileri, Yörüklerin durağan (mezar taşı) ve taşınabilir (halı) kültürel kayıtları arasında kurdukları ilişki üzerinden, mekân ve hareketlilik diyalektiğinin görsel dile nasıl yansıdığını

göstermektedir. Mezar taşlarından halı yüzeyine taşınan motiflerin, göç rotaları boyunca tekrarlanarak sabit bir kimlik işareti işlevi gördüğü; bu yolla topluluğun süreklilik ve aidiyet duygusunu pekiştirdiği değerlendirilmektedir. Bulgular, Döşemealtı halılarının ikonografik kökenlerini, yerel funerar estetik ve sembolizmle bağlantılandıran bir kültürel aktarım hattı önermektedir.

Döşemealtı halıları ile Yörük mezar taşı bezemeleri arasındaki paralelliklerin, görsel dil, adlandırma pratikleri, teknik tercihler ve toplumsal bellek düzlemlerinde kesiştiği; bu kesişimin, Yörük kültürünün maddi anlatımında süreklilik ve uyarlama kapasitesini birlikte mümkün kıldığı saptanmaktadır. İleri çalışmalar için, tipolojik ve stilometrik karşılaştırmaların geniş örneklemle derinleştirilmesi; boya analizi, malzeme karakterizasyonu ve tarihlendirme yöntemleriyle ikonografik sürekliliğin zamansal katmanlarının açığa çıkarılması; ayrıca etnografik görüşmelerle adlandırma ve anlam atfetme süreçlerinin yaşayan bellekteki izdüşümlerinin belgelenmesi önerilmektedir. Bu yönelimlerin, bölgesel dokuma geleneğinin kültürel miras olarak tescili ve sürdürülebilir aktarımı açısından da politika yapıcılar ve müzeolojiyi besleyecek nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.

REFERENCES

- Aldoğan, A. (1981). *Döşemealtı Halıları*, Sanat Dünyamız, Yıl 8, Sayı 23.
- Altınbaş, E.T. (1979). *Doğal İpekten El Dokusu Halı Yapımı ve İhraç Edilen İpek Halıların Bazı Teknik Özellikleri ile Üretim Koşulları Üzerinde Araştırmalar*, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları 690, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Bozkurt, N. (2025). “Mezarlık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Deniz, B. ve Aydın, Ö. (2010). *Halı Dokuma, Dünden Bugüne Antalya*, II. Cilt, Kutlu Avcı Ofset Lmt. Sti, Antalya.
- Doğan S. (2025). Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler, *Dergipark* (3 Ocak 2025).<https://dergipark.org.tr/tr/>
- Doğan, M. Doğan Cihangir, S. (2025). ‘Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler’ *Dergipark*(2 Ocak 2025).<https://dergipark.org.tr/tr/>
- Doğan, S. Doğan C. (2025). Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler, *Dergipark* (3 Ocak 2025).<https://dergipark.org.tr/tr/>
- Etikan, S. ve Ölmez, F. (2013). *Muğla Yöresi Kirkitli Dokumalarının Sanatsal ve Bazı Teknolojik Özellikleri Üzerine Bir Belgelendirme ve Katalog Çalışması*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları, Muğla.
- Mazıbaş, S. (2014). *Günümüz Döşemealtı Halılarının Renk, Motif Ve Desen Özellikleri*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta.
- Okca, A.K. Genç, M. (2015). *Anadolu Halı ve Kilimlerinde Renk*. Sosyal Bilimler Dergisi Sobider, Yıl:2, Sayı:4, 235-246
- Seyirci, M. (1992). *Antalya’daki Karakoyunlu Aşireti ve Dokumaları*, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi. Ankara.
- Seyirci, M. (1992). *Antalya’daki Karakoyunlu Aşireti ve Dokumaları*, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi. Ankara.
- Şirin, N. (1994). *Antalya-Döşemealtı Halılarında Renk ve Biçim Özellikleri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Şirin, N. (19944). *Antalya-Döşemealtı Halılarında Renk ve Biçim Özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şirin, NN. (1994). *Döşemealtı Halıları*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Teker, M.S. ve Zaimoğlu, Ö. (2010). Kovanlık Köyü-Ova köy Camii (Döşemealtı/Antalya) Halıları, *Dergi Park, Akdeniz Sanat*, Cilt 3, Sayı 6. 169- 262.
- Yazıcıoğlu, Y. (1992). *El Dokusu Halıcılık*, Tisamat Basım Sanayi, Ankara.
- Yıldırım, A. (2023). *Burdur'da Dokunan Döşemealtı Halılarının Tespiti Ve Tasarım Özellikleri Açısından İncelenmesi*, Sanatta Yeterlik Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta.